

В. П. Корж,
доктор юридичних наук, професор,
Почесний працівник Прокуратури України,
професор кафедри кримінального процесу,
криміналістики, експертології,
Харківський національний університет внутрішніх справ
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080, Україна
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9431-8727>

СИСТЕМА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ: ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ, СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЇЇ ЗМІНИ

Анотація. У науковій статті, ґрунтуючись на системному аналізі, відповідно до поставленої мети розкрито етапи розвитку науки криміналістики, розглянуто дискусійні питання щодо *удосконалення системи криміналістики, збільшення кількості розділів*, конкретизації її системи, взаємообумовленість предмета і системи; проаналізовано чинне законодавство про кримінальну відповідальність та кримінальне процесуальне законодавство і констатовано квазінаукові підходи окремих криміналістів щодо зміни предмета та системи криміналістики. Під час дослідження застосовано сукупність загальнонаукових (аналіз, аналогія, порівняння, методи формальної логіки, моделювання) і спеціальних методів (ретроспективного аналізу, порівняльно-правовий, системно-структурний, діяльнісно перетворювальний) наукового пізнання. Наукова новизна дослідження полягає в доведенні безпідставності зміни дефініції «злочин» на ненаукову конструкцію «кримінальне правопорушення», необґрунтованості зміни предмета та системи криміналістики. Крім того, обґрунтовано сучасне традиційне визначення криміналістики як науки про закономірності механізму злочину, виникнення інформації про злочин і його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінювання, використання доказів та засновані на пізнанні цих закономірностей спеціальні методи й засоби досудового розслідування і судового розгляду та запобігання злочинам. Констатовано, що система криміналістики як цілісне поняття утворення охоплює взаємопов'язані нерозривні поміж собою елементи загальної теорії криміналістики, криміналістичної техніки, криміналістичної тактики та методики розслідування окремих видів злочинів. Така система узгоджується з принципом системності, перевірена практикою й визнана більшістю наукових криміналістичних шкіл. Практична значущість дослідження полягає в доведенні доцільності застосування наукового та правового терміна «злочин» у криміналістичній науці та правозастосовній практиці.

Ключові слова: криміналістика; предмет; система; злочин; кримінальні правопорушення; Ганс Гросс.

Вступ

Системний підхід науки щодо засобів фіксування сукупності знань про її предмет притаманний будь-якій галузі наукового пізнання. Як зазначено в юридичній літературі, на сучасному рівні розвитку наукових досліджень у межах кожної окремої науки системний підхід застосовується відповідно до специфіки досліджуваних нею закономірностей, конкретних об'єктів і можливостей розробленого понятійного апарату. Отже, специфіка систематизації знань у конкретних галузевих науках зумовлюється їх предметом (Zatserkovnyi et al., 2017, s. 10–15).

Уперше термін «система криміналістики» наприкінці XIX ст. застосував професор кримінального права Чернівецького університету Ганс Гросс, оприлюднивши двотомне керівництво (Gross, 1893) для судових слідчих, яке згодом публікувалося (e.g., Gross, 1908, 1914) під назвою «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики». У своїй науковій праці вчений переконливо доводив появу криміналістики як нової самостій-

ної науки про техніку розслідування злочинів, вирізняючи в її структурі вчення про виявлення й використання речових доказів, вивчення окремих видів злочинів, а також питання щодо особи злочинця (Kaiser, 2022; Korzh, 2024, Traven 30, s. 111; Volobuiev, 2024).

Як слушно наголошено в юридичній літературі (Honcharenko, 2007), системі науки криміналістики притаманні зовнішній прояв її змісту та підпорядкованість щодо предмета науки. Предмет і система криміналістики взаємопов'язані та взаємообумовлені. Водночас система науки безпосередньо визначається її предметом.

Суттєвого значення в розвитку системи криміналістики набули наукові дискусії. Упродовж XX ст. активно обговорювалися питання, як-от *удосконалення системи криміналістики, концепція збільшення кількості розділів криміналістичної науки*. Обґрунтовувалась доцільність чотирьохелементної системи криміналістики (Zhuravel, 2017, s. 134), що відповідає, як вважає значна частина вчених-криміналістів (Nedilko,

2025, s. 230), принципам системності, перевірена практикою й визнана більшістю наукових криміналістичних шкіл, а тому стала класичною, традиційною системою криміналістичної науки.

На початку XXI ст. окремі «реформатори», без проведення наукових досліджень, дискусій, штучно змінили систему, а отже і предмет науки криміналістики. Зруйнували теоретичні та методологічні основи науки криміналістики, її фундаментальні вчення, замінивши наукові дефініції кримінального права на псевдонаукові конструкції, а саме «злочин» на «кримінальне правопорушення» (Areshonkov et al., 2020; Kopcha, 2022; Tishchenko, & Podobnyi, 2022; Herasymenko et al., 2023).

Аналіз основних досліджень і публікацій

Упродовж усієї історії розвитку погляди на предмет криміналістики та її систему змінювалися під впливом як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. У дискусіях обстоювалися різні позиції. Зокрема, ґрунтуючись на тому, що криміналістика має свій предмет і систему, виокремлювали три її частини, як-от: криміналістичну техніку, слідчу тактику і окрему методику розслідування злочинів (Saltevskyi, 2005, s. 21; Myroshnychenko, 2020, s. 203). Інші в системі криміналістики вирізняли дві частини – загальну (предмет, метод, історію криміналістики, питання криміналістичної техніки, використання даних психології в процесі допиту і методику побудови версій) та особливу (застосування основних принципів до розслідування окремих видів злочинів і методику їх розслідування) (Yusupov, 2019, s. 80; Myroshnychenko, 2020, s. 204). За принципом «загальна частина – особлива частина» побудовано підручники з криміналістики кінця 40-х – початку 50-х рр. минулого століття.

Особливої ваги для розвитку системи криміналістичної науки в XX ст. набули наукові дискусії, у яких обґрунтовувалася доцільність чотирьохелементної системи криміналістики (Saltevskyi, 2005, s. 21; Zhuravel, 2017). У юридичній літературі (Shepitko (Red.), 2004, s. 8–10) визначалися основні об'єкти систематизації в криміналістиці, а саме знання, здобуті в результаті вивчення злочинної діяльності як загальні (на базовому рівні), так і її окремих видів, механізма утворення криміналістично значущої інформації та сукупність розроблених на основі здобутих знань рекомендацій щодо виявлення, розкриття, розслідування злочинів і запобігання їм. На цій основі побудовано систему криміналістики кінця 60-х рр. минулого століття, яка складається із чотирьох елементів: *перший – загальна теорія криміналістики; другий – криміналістична техніка; третій – криміналістична тактика; четвертий – методика розслідування окремих видів злочинів (криміналістична методика).*

Тривали дискусії щодо системи криміналістики й наприкінці 80-х – у першій половині 90-х рр. минулого століття (Kuzmichov, & Prokopenko, 2001, s. 3), але не набули широкої наукової підтримки.

Необхідно константувати, що наукова позиція представників різних поколінь, серед яких, зокрема, вчені-криміналісти В. П. Бахін, В. Г. Гончаренко, Н. І. Клименко, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, М. В. Салтевський, щодо предмета криміналістики, її системи відповідає принципам системності, перевірена практикою й визнана більшістю наукових криміналістичних шкіл. Чотирьохелементна система криміналістики є класичною і становить цілісне понятійне утворення, що охоплює взаємопов'язані нерозривні поміж собою структурні елементи.

Матеріали та методи

Слід констатувати, що понад сторічну історію розвитку предметом криміналістики є, зокрема, і закономірності механізму вчинення злочину, виникнення джерел інформації про злочин і його учасників. Концепція предмета, системи, методології науки криміналістики сформована в результаті багатолітніх наукових досліджень злочинної діяльності, глибокого теоретичного осмислення здобутих знань, їх практичного використання. Ненаукові, необґрунтовані заміни в криміналістиці наукових дефініцій кримінального права, як-от «злочин» на псевдонаукову конструкцію «кримінальне правопорушення», зруйнували теоретичні та методологічні основи криміналістики, її предмет і систему. У зв'язку з цим для науки і практики криміналістики набуває актуальності спростування ненаукового, штучного, хибного підходу до змін у системі та предметі криміналістики, що й визначає мету цієї наукової статті. Для досягнення поставленої мети використовувалися загальнонаукові методи пізнання: спостереження, аналіз, аналогія, дедукція, синтез, описово-аналітичний, моделювання та ін.

Результати та обговорення

Понад сто років тому професор кримінального права Чернівецького університету Ганс Гросс переконливо довів у науковій праці «Керівництво для судових слідчих як система криміналістики» появу нової самостійної науки про техніку розслідування злочинів і зазначив, що криміналістика вирішує два завдання: практичне і теоретичне. Практичне полягає у встановленні істини в кожній кримінальній справі, теоретичне – у вивченні злочинця та пізнанні злочину (Gross, 2021).

На початку XXI ст. дискусійним питанням сучасної криміналістики постала проблема удосконалення системи криміналістики і відбилася в

наукових пропозиціях, викладених, зокрема, у працях вітчизняних вчених, серед яких А. Ф. Волобуєв, В. С. Кузьмичов, Г. І. Прокопенко, М. І. Скриганюк, В. В. Тіщенко й ін. Так двоелементну систему криміналістики та зміну назви окремих її розділів запропонував А. Ф. Волобуєв. На його думку, вони мають умовний характер і що більшість положень висвітлюється в розділах криміналістичної техніки і тактики. Учений убачає доцільним у загальній частині криміналістики змінити назву розділу «Криміналістична техніка» – на «Криміналістична техніка збирання та дослідження слідів злочину», а розділу «Криміналістична тактика» на «Криміналістична тактика збирання і дослідження доказів». Вважаємо, що А. Ф. Волобуєв у запропонованих назвах розділів фактично змішує наукові і практичні рівні використання складників криміналістичних знань із криміналістичної техніки і криміналістичної методики, а тому його пропозиція є необґрунтованою. На наш погляд, назви розділів криміналістики мають чітко відповідати як зазначеним положенням криміналістичної техніки і тактики, так і загальним, спеціальним і окремим завданням, характеру криміналістичного знання, викладених у цих розділах.

Традиційна система криміналістики, вважає В. В. Тіщенко, не відповідає сучасним підходам до визначення об'єкта і предмета. Він пропонує двоелементну систему криміналістики, яка будуватиметься залежно від характеру досліджуваних об'єктів криміналістики. Так, у загальній частині криміналістики вчений виокремлює такі розділи: 1. «Вступ до криміналістики. Загальнотеоретичні положення». 2. «Вчення про злочин і механізм утворення інформації». 3. «Техніко-криміналістичні способи і засоби збирання й оцінювання інформації». 4. «Процесуальні і тактичні способи і засоби збирання, дослідження й оцінювання доказів». 5. «Дослідження джерел інформації за допомогою спеціальних знань». 6. «Теоретичні основи стратегії і тактики розслідування». В особливій частині криміналістики вчений пропонує один розділ «Методики розслідування різних категорій злочинів» (Tishchenko, 2010, Lystopad 25–26, s. 49–50). А втім, така позиція щодо зміни системи криміналістики убачається спірною. Вважаємо, що запропонована В. В. Тіщенкою система криміналістики суперечить основним положенням учення про класифікації систем, криміналістичним ученням про криміналістичну техніку, тактику, методику. Назва розділу «Теоретичні основи стратегії і тактики розслідування» виходить за межі криміналістики.

Вважаємо, що В. В. Тіщенко не зовсім коректно запропонував назву розділу «Методики розслідування різних категорій злочинів» (Tishchenko,

2010, Lystopad 25–26, s. 49–50). В юридичній літературі більшість науковців використовують термін «розслідування окремих видів злочинів».

Викликає певні сумніви й позиція М. І. Скриганюка, який пропонує ввести до системи криміналістики четвертий розділ під назвою «Організація розкриття і розслідування злочинів» (Skryhaniuk, 2005, s. 40), адже бракує чіткого системно-структурного обґрунтування предмета, завдання розділу, зв'язку з іншими елементами системи криміналістики. На наш погляд, кожна криміналістична класифікаційна система становить цілісне понятійне утворення, кожний з елементів (понять) якого перебуває в нерозривних, взаємопов'язаних зв'язках між собою. У класифікаційних системах наявні зв'язки, що визначаються поділом поняття. Безумовно, поняття, утворене в результаті класифікаційного ділення, не може бути ширше за основне і рівним основному (Korzh, 2018, s. 30).

Отже, запропоновані науковцями (серед них А. Ф. Волобуєв, В. В. Тіщенко, М. І. Скриганюк та ін.) зміни до системи криміналістики не достатньо аргументовані, не мають чіткого системно-структурного обґрунтування, логічної та нормативної визначеності. У зв'язку з цим поділяємо позицію більшості вчених-криміналістів щодо чотирьохелементної системи криміналістики («Загальні теоретичні положення криміналістики», «Криміналістична техніка», «Криміналістична тактика», «Криміналістична методика»). Традиційна чотирьохелементна система криміналістики, на наше переконання, узгоджується з принципом системності, перевірена практикою й визнана більшістю наукових криміналістичних шкіл.

Слід зазначити, що система будь-якої науки, зокрема й криміналістики, завдяки об'єктивним чинникам не може бути постійною, застиглою, унеможливаючи подальший розвиток науки, розширення сфер криміналістичних досліджень, розроблення нових наукових концепцій, теорій. Безумовно, за наявності об'єктивних передумов, системно-структурного обґрунтування, потреб практики, інших чинників доцільно вдосконалювати систему криміналістичних наукових знань.

Як справедливо, убачається, окреслено в криміналістичній літературі, методологічним питанням науки криміналістики постає конкретизація її системи. Предмет і система криміналістики взаємопов'язані і взаємообумовлені. Система науки безпосередньо визначається її предметом. Більшість криміналістів на початку ХХІ ст. (В. П. Бахін, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, В. О. Коновалова, Б. Є. Лук'янчиков, Є. Д. Лук'янчиков, Р. Л. Степанюк, Ю. А. Чаплинська, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько, інші науковці)

обґрунтовували доктринальне визначення її предмета, системи. Варто погодитися з науковою позицією вчених різних поколінь про те, що криміналістика є наукою «про закономірності механізму злочину, виникнення інформації про злочин та його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінки і використання доказів та заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних методах і засобах судового дослідження та відвернення злочинів» (Zhuravel, 2023, s. 231). Її систему традиційно складають чотири самостійні розділи: 1) загальна теорія криміналістики; 2) криміналістична техніка; 3) криміналістична тактика; 4) криміналістична методика.

Криміналістику допоміжною щодо кримінального права вважав Ганс Гросс та визначав її як учення про реалії кримінального права, як багатопланову спеціальну юридичну науку (Gross, 2021). Безперечно, з усіх юридичних наук криміналістика найбільш тісно пов'язана з науками кримінального права та кримінального процесу.

Аналіз чинного законодавства України про кримінальну відповідальність, наукової літератури, слідчої практики свідчить про необґрунтовану, штучну заміну в Кримінальному кодексі України відображених доктринальних положень науки кримінального права про злочин на псевдонаукову конструкцію «кримінальне правопорушення» (Korzh, 2024, Traven 30). Зазначену дефініцію підтримали окремі криміналісти. На нашу думку, у такий спосіб вони виявили правове невігластво і штучно змінили наукову дефініцію «злочин» на псевдонаукову конструкцію «кримінальне правопорушення» та відмовилися від традиційної системи криміналістичних знань і започаткували нову, яка є ненауковою, неправовою, спірною, штучно утвореною. Серед них автори підручників, посібників, дисертаційних досліджень (e.g., Areshonkov et al., 2020, s. 3; Korcha, 2022; Tishchenko, & Podobnyi, 2022, s. 3; Yefimov, & Pyrih, 2022; Herasymenko et al., 2023; Lisitskyi, 2023).

Не можна також погодитися із запропонованим науковцями (Areshonkov et al., 2020, s. 31) визначенням предмета криміналістики. З їхнього погляду, «криміналістика – це наука про закономірності механізму кримінального правопорушення, виникнення інформації про кримінальне правопорушення та його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінки та використання доказів, та заснованих на пізнанні цих закономірностей спеціальних засобах і методах досудового розслідування, судового розгляду і попередження кримінальних правопорушень». Крім того, вони необґрунтовано викривили четвертий розділ системи криміналістики «Криміналістична методика розслідування окремих видів злочинів», запропо-

нували таку назву розділу, як «Методика розслідування кримінальних правопорушень» (Areshonkov et al., 2020; Korcha, 2022; Tishchenko, & Podobnyi, 2022; Herasymenko et al., 2023).

Прикро усвідомлювати, що на етапі сучасного розвитку науки криміналістики «реформатори» безпідставно зруйнували предмет і систему криміналістики, фундаментальні теоретичні положення про методику розслідування окремих видів злочинів, криміналістичне вчення про спосіб злочину, криміналістичну характеристику злочинів та ін.

Науковий аналіз чинного законодавства про кримінальну відповідальність і кримінального процесуального законодавства свідчить про ненауковий і неправовий підхід окремих криміналістів. Необхідно констатувати, що термін «криміналістика» походить від лат. *criminalis* – що належить до злочину, а не до кримінального правопорушення. Як слушно наголошує В. П. Ємельянов, «вчення про злочин є основоположною проблематикою сучасної кримінально-правової теорії та практики протидії злочинності» (Yemeljanov, 2018, s. 3). Відповідно до вимог ч. 1 ст. 12 КК України кримінальні правопорушення поділяють на кримінальні проступки та **злочини**, а серед останніх згідно із ч. 3 ст. 12 КК України вирізняють не тяжкі (ч. 4 ст. 12 КК України), тяжкі (ч. 5 ст. 12 КК України) й особливо тяжкі (ч. 4 ст. 12 КК України). Отже, у законодавстві України про кримінальну відповідальність немає правових підстав для заміни в криміналістиці дефініції «злочин» на псевдонаукову конструкцію «кримінальне правопорушення» і в такий спосіб – руйнування предмета і системи криміналістики, фундаментальних теоретичних положень криміналістики, її розділів і підрозділів.

Процесуальний порядок досудового розслідування злочинів і кримінальних проступків регламентує Кримінальний процесуальний кодекс України, у якому передбачено, що **досудове розслідування злочинів здійснює слідчий у формі досудового слідства (ст. 40 КПК України), а щодо кримінальних проступків дізнавач здійснює дізнання (ст. 40¹ КПК України)**. Отже, унормовано процесуальний порядок проведення досудового розслідування злочинів і процесуальний порядок здійснення дізнання щодо кримінальних проступків (ст. 215 КПК України).

Вважаємо, що ненауковий, неправовий підхід окремих криміналістів зруйнував концептуальні основи криміналістики, зокрема предмета та системи, криміналістичного вчення про спосіб злочину, про криміналістичну характеристику злочинів, інші положення науки криміналістики та процесуальні традиції досудового розслідування

злочинів, позитивний досвід роботи слідчих, прокурорів, суддів (Antoniuk et al., 2024).

Варто зазначити, що вивчення потреби практики як об'єктивні чинники сприяють розробленню нових наукових концепцій, криміналістичних досліджень, зокрема *криміналістичного забезпечення здійснення дізнання; особливостей здійснення дізнання за фактом вчинення кримінального проступку*.

Укладачі робочої програми з криміналістики кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого тему 5 виклали у такій редакції «Розслідування підпалів та інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з виникненням пожежі» (*Robocha prohrama navchalnoi dysypliny «Kryminalistyka»*, 2022). Насамперед, це:

знищення або пошкодження майна шляхом підпалу – ч. 2 ст. 194 КК України (міра покарання позбавлення волі);

погроза знищення майна шляхом підпалу ст. 195 КК України (міра покарання позбавлення волі);

порушення встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки ст. 270 КК України (міра покарання позбавлення волі).

Науковий аналіз чинного законодавства, практики розслідування підпалів та інших порушень встановлених законодавством вимог пожежної або техногенної безпеки дає змогу зробити висновок про те, що згідно з вимогами ч. 3 та ч. 4 ст. 12 КК України підпали та інші діяння, пов'язані з виникненням пожежі, – це нетяжкі злочини і досудове розслідування цих злочинів відповідно до ст. 215 КПК України здійснюють у формі досудового слідства.

Аналогічно, укладачі робочої програми з криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого виокремили тему «Розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля». У зв'язку з цим необхідно констатувати, що відповідно до вимог ч. 4 ст. 12 КК України діяння, викладені у ст. 236–254 КК України, є нетяжкими злочинами і розслідування злочинів проти довкілля здійснюється у формі досудового слідства (ст. 215 КПК України).

Отже, у законодавстві про кримінальну відповідальність і в кримінальному процесуальному законодавстві України немає правових підстав для заміни **доктринальних положень щодо предмета науки кримінального права через трансформацію категорії «злочин» в ненаукову конструкцію «кримінальне правопорушення»**.

Слід зазначити, що система будь-якої науки, зокрема й криміналістики, через об'єктивні чинники не може бути незмінною, застиглою, оскільки

ки це унеможливило б подальший розвиток науки, розширення сфер криміналістичних досліджень, розроблення нових наукових концепцій, теорій. Безумовно, за наявності об'єктивних передумов, системно-структурного обґрунтування, потреб практики доцільно та необхідно вдосконалювати систему криміналістичних наукових знань.

Вважаємо, наука має цінність тоді, коли вона, досліджуючи межі можливого, виявляє помилки законодавця, пропонує нові підходи, які можуть бути засвоєні правом. На жаль, у сучасній науці криміналістиці спостерігається дефіцит нових наукових ідей, низька якість наукових дискусій і досліджень. **Це негативно впливає на подальший розвиток криміналістичної науки і правозастосовну практику.**

Висновки

Проаналізовано наукові позиції вчених різних поколінь щодо предмета криміналістики. Обґрунтовано сучасне традиційне визначення: *криміналістика є наукою про закономірності механізму злочину, виникнення інформації про злочин і його учасників, закономірності збирання, дослідження, оцінювання, використання доказів та засновані на пізнанні цих закономірностей методи й засоби розслідування злочинів та запобігання їм*. Розглянуто дискусійні питання сучасної криміналістики щодо удосконалення системи криміналістики, збільшення кількості розділів у її структурі. Засвідчено, що окремі наукові пропозиції вчених щодо удосконалення системи криміналістики не достатньо аргументовані, не мають чіткого системно-структурного обґрунтування, логічної та нормативної визначеності. Констатовано, що система криміналістики як цілісне понятійне утворення охоплює взаємопов'язані нерозривні поміж собою структурні елементи: загальна теорія криміналістики, криміналістична техніка, криміналістична тактика та методика розслідування окремих видів злочинів. Така система узгоджується з принципом системності, перевірена практикою й визнана більшістю наукових криміналістичних шкіл. Чотирихелементна система криміналістики є класичною і зумовленою її предметом. Доведено, що система будь-якої науки, зокрема й криміналістики, через об'єктивні чинники не може бути незмінною, застиглою, оскільки це унеможливорює подальший розвиток науки. За наявності об'єктивних передумов, системно-структурного обґрунтування, потреб практики доцільно та необхідно вдосконалювати систему криміналістичних наукових знань. Наголошено, що окремі криміналісти здійснили ненауковий, необґрунтований підхід до зміни предмета, системи, доктрин криміналістики і безпідставно дефініцію «злочин» змінили на квазінаукову конструкцію «кримінальне правопорушення».

References

- [1] Antoniuk, P., Oliinyk, Yu., & Piaskovskyi, V. (2024). Metodyka rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv yak kryminalistychna katehoriia: analiz naukovoї spromozhnosti [Analysis of the scientific validity of the methodology for investigating criminal offenses as a category of forensic science]. *Naukovi perspektyvy. Serii: Pravo*, 11(53), 848–859 [in Ukrainian].
DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11\(53\)-848-859](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53)-848-859)
- [2] Areshonkov, V. V., Antoniuk, P. Ye., Antoshchuk, A. O., Atamanchuk, V. M., Vakulyk, O. O., Veselskyi, V. K., Vozniuk, A. A., Voloshyn, O. H., Vorobei, O. V., Herasymenko, L. V., Dabizha, D. V., Zhaldak, I. A., Zhuravel, V. V., Ishchenko, A. V., Klymchuk, M. P., Kobylanskyi, O. L., Komarynska, Yu. B., Kononenko, N. O., Kofanov, A. V., ... Yusupov, V. V. (2020). *Kryminalistyka: pidruchnyk* (2-he vyd., pererob. i dopov.). (V. V. Piaskovskyi, Zah. Red.). Kyiv: Filiia vydavnytstva «Pravo» [in Ukrainian].
- [3] Gross, H. (1893). *Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w.* (T. VIII). Graz: Leuschner & Lubensky.
- [4] Gross, H. (1908). *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. (T. I). München: J. Schweitzer Verlag (Arthur Sellier).
https://books.google.com.ua/books?id=BB3ZAAAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbg_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- [5] Gross, H. (1914). *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik*. (T. II.). München, Berlin und Leipzig: J. Schweitzer Verlag (Arthur Sellier).
https://books.google.com.ua/books?id=VIOZQAAMAAJ&print-sec=frontcover&hl=ru&source=gbg_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- [6] Gross, G. (2021). *Rukovodstvo dlia sudebnykh sledovatelei kak sistema kriminalistiki*. Kiev: Tcentr uchebnoi literatury [in Russian].
- [7] Herasymenko, L. V., Tykhonova, O. V., Tatsienko, V. V., & Krzhechkovskis, I. (2023). *Rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh z obihom aktyviv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom: metod. rek.* (S. S. Cherniavskyi, Red.). Kyiv: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
- [8] Honcharenko, V. H. (2007). Pryntsyp naukivosti yak metodolohiia yurydychnoho normotvorennia. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*, 3(10), 32–44 [in Ukrainian].
https://shron1.chtyvo.org.ua/Visnyk_Akademii_advokatury_Ukrainy/2007_N3_10.pdf
- [9] Kaiser, N. (2022). Hans Gross und der Kriminaldienst. Zur Bedeutung der kriminalistischen Aus- und Fortbildung damals wie heute. *SIAC-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis*, (2), 82–97.
DOI: http://dx.doi.org/10.7396/2022_2_G
- [10] Kopcha, V. V. (2022). *Kryminalistychna tekhnika, taktyka i metodyka: navch. posib.* Odesa: Helvetyka [in Ukrainian].
- [11] Korzh, V. P. (2018). Deiaki dyskusiini pytannia shchodo suchasnoho rozvytku nauky kryminalistyky [Some disputed issues about modern development of criminalistics]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (63), 27–36 [in Ukrainian].
https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/2018_63-All.pdf
- [12] Korzh, V. P. (2024, Traven 30). Tendentsii rozvytku kryminalistyky v umovakh reformuvannia kryminalnoho zakonodavstva. U *Kryminalistyka ta sudova ekspertyza u XXI stolitti: materialy Vseukr. nauk.-prakt. seminaru* (s. 109–112). Kyiv: DNDEKTS MVS Ukrainy [in Ukrainian].
<https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/22080>
- [13] Kuzmichov, V. S., & Prokopenko, H. I. (2001). *Kryminalistyka: navch. posib.* (V. H. Honcharenko, Ye. M. Moiseiev, Red.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- [14] Lisitskyi, A. V. (2023). *Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, vchynenykh shliakhom pidpalu [Use of special knowledge in the course of investigating criminal offences committed via incendiarism]* [Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia doktora filosofii ta doktora nauk, Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav]. Kyiv [in Ukrainian].
<https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23351>
- [15] Myroshnychenko, Yu. M. (2020). Kryminalistychna taktyka v period stanovlennia nauky kryminalistyky [Criminalistic tactics in the period of formation of the science of criminalistics]. *Yurydychni biuleten*, (13), 201–207 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.26>
- [16] Nedilko, Ya. V. (2025). Poniattia tsyfrovoy kryminalistyky ta yii mistse v systemi kryminalistyky [The concept of digital criminalistics and its place in the system of criminalistics]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (6), 228–236 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2024.69.21>
- [17] *Robocha prohrama navchalnoi dysypliny «Kryminalistyka»*. (2022). Kharkiv: Natsionalnyi yurydychnyi universytet im. Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].
- [18] Salteviskyi, M. V. (2005). *Kryminalistyka* (u suchasnomu vykladi): pidruchnyk. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
- [19] Shepitko, V. Yu. (Red.). (2004). *Kryminalistyka: pidruch. dlia stud. yuryd. spets. vyshch. zakl. osvity.* (2-he vyd., pererob. i dopov.). Kyiv: In Yure [in Ukrainian].
- [20] Skryhaniuk, M. I. (2005). *Kryminalistyka: pidruchnyk*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
- [21] Tishchenko, V. V. (2010, Lystopad 25–26). Sistema kriminalistiki: problemy optimizatsii. U *Kryminalistyka XXI stolittia: materialy nauk.-prakt. konf.* (s. 46–50). Kharkiv: Pravo [in Russian].
- [22] Tishchenko, V. V., & Podobnyi, O. O. (2022). *Kryminalistyka: navchalno-metod. posib.* Odesa: Yurydyka [in Ukrainian].
- [23] Volobuiev, A. F. (2024). Predmet i sistema kryminalistyky v pohliadakh Hansa Hrossa [Subject and system of criminology in the views of Hans Gross]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 85(4), 24–29 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.3>

- [24] Volobuiev, A. (2025). Obiekt, predmet i systema kryminalistyky: suchasni uiavlennia i tendentsii [Object, subject and system of forensics: modern ideas and trends]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, (70), 77–88 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2025.70.06>
- [25] Yefimov, M. M., & Pyrih, I. V. (2022). Metodyka rozsliduvannia okremykh vydiv kryminalnykh pravoporushen: pidruchnyk. Dnipro: Bila K. O.
- [26] Yemelianov, V. P. (2018). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna. Osnovni pytannia vchennia pro zlochyn: nauk.-prakt. posib.* Kharkiv: Pravo [in Ukrainian]. https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/435/3_Kriminalne_pravo_Ukraini_Zagalna_chastyna_vnutri.pdf?srsliid=AfmBOoqTHGJZDdn021KueQtAczIAE7Mxyi9UKPAu8QPnBUsXuv0PYvVO
- [27] Zatserkovnyi, V. I., Tishaiev, I. V., & Demydov, V. K. (2017). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen: navch. posib.* Nizhyn: Nizhynskyi derzhavnyi universytet im. M. Hoholia [in Ukrainian].
- [28] Zhuravel, V. A. (2017). Systema kryminalistyky: tradytsiini pidkhody ta novatorski propozyitsii. [The System of Criminology: Traditional Approaches and Innovative Suggestions]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2(89), 130–144 [in Ukrainian]. https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-130-144.pdf
- [29] Zhuravel, V. A. (2023). Zakonomirnosti, yaki vyvchaie kryminalistyka [Regularities of criminalistics]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 30(1), 227–249 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-1-227>

Список використаних джерел

- [1] Антонюк П., Олійник Ю., Пясковський В. Методика розслідування кримінальних проступків як криміналістична категорія: аналіз наукової спроможності. *Наукові перспективи. Серія : Право*. 2024. № 11(53). С. 848–859. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11\(53\)-848-859](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53)-848-859)
- [2] Криміналістика : підручник / В. В. Арешонков та ін. ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.
- [3] Gross H. Handbuch für Untersuchungsrichter, Polizeibeamte, Gendarmen u. s. w. Graz : Leuschner & Lubensky, 1893. T. VIII. 620 s.
- [4] Gross H. Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. München : J. Schweitzer Verlag (Arthur Sellier), 1908. Teil I. 544 s. URL: https://books.google.com.ua/books?id=BB3ZAAAAMAAJ&printsec=frontcov-er&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- [5] Gross H. Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. München, Berlin und Leipzig : J. Schweitzer Verlag (Arthur Sellier). 1914. Teil II. 1216 s. URL: https://books.google.com.ua/books?id=VlozAQAAMAAJ&print-sec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- [6] Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики. Киев : Центр учебной литературы, 2021. 1080 с.
- [7] Герасименко Л. В., Тихонова О. В., Тацієнко В. В., Кржечковскіс І. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом активів, одержаних злочинним шляхом : метод. рек. ; за заг. ред. С. С. Чернявського. Київ : Національна акад. внутр. справ, 2023. 38 с.
- [8] Гончаренко В. Г. Принцип науковості як методологія юридичного нормотворення. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 3(10). С. 32–44. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Visnyk_Akademii_advokatury_Ukrainy/2007_N3_10.pdf
- [9] Kaiser N. Hans Gross und der Kriminaldienst. Zur Bedeutung der kriminalistischen Aus- und Fortbildung damals wie heute. *SIAC-Journal – Zeitschrift für Polizeiwissenschaft und polizeiliche Praxis*. 2022. No. 2. P. 82–97. DOI: http://dx.doi.org/10.7396/2022_2_G
- [10] Копча В. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навч. посіб. Одеса : Гельветика, 2022. 286 с.
- [11] Корж В. П. Деякі дискусійні питання щодо сучасного розвитку науки криміналістики. *Криміналістика і судова експертиза*. 2018. № 63. С. 27–36. URL: https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2025/07/2018_63-All.pdf
- [12] Корж В. П. Тенденції розвитку криміналістики в умовах реформування кримінального законодавства. *Криміналістика та судова експертиза у XXI столітті* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, Київ, 30 трав. 2024 р. / ДНДЕКЦ МВС України. Київ, 2024. С. 109–112. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/22080>
- [13] Кузьмічов В. С., Прокопенко Г. І. Криміналістика: навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Моїсєєва. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 366 с.
- [14] Лісіцький А. В. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених шляхом підпалу : дис. ... д-ра філософії та д-ра наук : 081 – Право. Київ, 2023. 298 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/23351>
- [15] Мирошніченко Ю. М. Криміналістична тактика в період становлення науки криміналістики. *Юридичний бюлетень*. 2020. № 13. С. 201–207. DOI: <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.13.26>
- [16] Неділько Я. В. Поняття цифрової криміналістики та її місце в системі криміналістики. *Криміналістика і судова експертиза*. 2025. № 6. С. 228–236. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2024.69.21>

- [17] Робоча програма навчальної дисципліни «Криміналістика». Харків : Національний юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2022. 38 с.
URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/ok-19-kryminalistyka.pdf>
- [18] Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с. : 32 іл.
- [19] Криміналістика : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / за ред. В. Ю. Шепітька. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Ін Юре, 2004. 728 с.
- [20] Скриганюк М. І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.
- [21] Тищенко В. В. Система криміналістики: проблеми оптимізації. *Криміналістика ХХІ століття* : матеріали наук.-практ. конф., Харків, 25–26 листоп. 2010 р. Харків : Право, 2010. С. 46–50.
- [22] Тищенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика : навч.-метод. посіб. Одеса : Юридика, 2022. 236 с.
- [23] Волобуєв А. Ф. Предмет і система криміналістики в поглядах Ганса Гросса. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2024. № 85(4). С. 24–29.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.3>
- [24] Волобуєв А. Об'єкт, предмет і система криміналістики: сучасні уявлення і тенденції. *Криміналістика і судова експертиза*. 2025. № 70. С. 77–88.
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2025.70.06>
- [25] Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підручник. Дніпро : Біла К. О., 2022. 271 с.
- [26] Ємельянов В. П. Кримінальне право України. Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.
URL: https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/435/3_Kriminalne_pravo_Ukraini_Zagalna_chastina_vnutri.pdf?srsId=AfmB0oqTHGJZDdn021KueQtAczlAE7Mxyi9UKPAu8QPnBUsXuv0PYvVO
- [27] Зацерковний В. І., Тишаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
- [28] Журавель В. А. Система криміналістики: традиційні підходи та новаторські пропозиції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2(89). С. 130–144.
URL: https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-130-144.pdf
- [29] Журавель В. А. Закономірності, які вивчає криміналістика. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2023. № 30(1). С. 227–249.
DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2023-30-1-227>

Стаття надійшла до редакції 22.08.2025

Рецензовано 17.11.2025

V. Korzh,

Dr. Sc. (Law), Professor,

Honorary Worker of the Prosecutor's Office of Ukraine,

Professor of the Department of Criminal Procedure,

Criminal Sciences, Expertise,

Kharkiv National University of Internal Affairs

27 L. Landau Ave., Kharkiv, 61080, Ukraine

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9431-8727>

THE SYSTEM OF FORENSIC SCIENCE: HISTORY OF DEVELOPMENT, MODERN APPROACHES TO ITS CHANGE

Abstract. The scientific article, based on a systematic analysis, in accordance with the set goal, reveals the stages of development of the science of forensics, considers debatable issues regarding the improvement of the system of forensics, increasing the number of parts, specifying its system, the interdependence of the subject and the system; analyzes the current legislation on criminal liability and criminal procedural legislation and states the quasi-scientific approaches of individual scientists to changing the subject and system of forensic science. During the research, a combination of general scientific (analysis, analogy, comparison, methods of formal logic, modeling) and special methods (retrospective analysis, comparative law, systemic-structural, activity-transformative) of scientific knowledge was applied. The scientific novelty lies in proving the groundlessness of changing the definition of “crime” to the unscientific construct of “criminal offense”, and of unfounded changes to the subject and system of forensic science. In addition, the modern traditional definition of forensic science as the science of the regularities of the mechanism of crime, the appearance of information about the crime and its participants, the regularities of collecting, researching, evaluating, and using evidence, and special methods and means of pre-trial investigation and trial and crime prevention based on the knowledge of these regularities, is substantiated. It has been established that the system of forensics as a holistic conceptual formation encompasses interconnected, inseparable elements of the general theory of forensics, forensic techniques, forensic tactics, and methods of investigating certain types of crimes. Such a system is consistent with the principle of systematicity, has been tested in practice and recognized by most scientific forensic schools. The practical significance of the researching lies in proving the feasibility of using the scientific and legal term “crime” in forensic science and law enforcement practice.

Keywords: forensic science; subject; system; crime; criminal offenses; Hans Gross.